

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ І ПРОФЕСІЙНИХ УЧИТЕЛЬСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Єлизавета Домбровська

молодший науковий співробітник відділу рукописів
ЛННБ України ім. В. Стефаника

На матеріалах листування відомого українського державного та громадського діяча і вченого Олександра Барвінського, яке зберігається у родинному архівному фонді Барвінських у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника, простежується історія заснування і функціонування української школи, становища вчителів, їх об'єднань і товариств, а також часописів, які видавали ці об'єднання. Листи О. Партицького, Р. Заклинського, І. Юцишина та багатьох народних учителів стосуються історії заснування учительських товариств — «Українського (Руського) Педагогічного Товариства» та «Взаїмна Поміч українського вчителства Галичини». У листах Г. Цеглинського, А. Алиськевича, перемишльського єпископа К. Чеховича та ін. відображена історія заснування і функціонування українських гімназій та учительських семінарій.

Ключові слова: епістолярій Олександра Барвінського, родинний архівний фонд Барвінських, товариство «Взаїмна Поміч українського вчителства», «Українське (Руське) Педагогічне Товариство», «Державна Українська чоловіча гімназія в Перемишлі», «Український Інститут для дівчат у Перемишлі», Станіславська українська гімназія.

In the article, on the materials of the correspondence of the famous public figure, politician and scholar Olexander Barvynskiy kept in Barvynskiy family archive collection at the Department of Manuscripts of the Vasyl Stefanyk National Academic Library of Lviv there is traced the history of foundation and activity of the Ukrainian schools, teachers' situation, their organizations and fellowships, as well as their periodicals. The letters of O. Partytskyi, R. Zaklynskyi, I. Yushchysyn and many other public teachers concern the history of the foundation of the teachers organizations «Ukrayins'ke Pedahohichne Tovarystvo» and «Vzayimna Pomich Ukrayins'koho Vchytel'sta Halychynu». The letters of H. Tsehlynskyi, A. Alyskevych, K. Chekhovych, the bishop of Peremyshl', and the others concern the history of foundation and activity of the Ukrainian gymnasias and teachers seminaries.

Keywords: *Olexander Barvinskyi's epistolary, Barvinskyi family archive collection, «Vzayimna Pomich Ukrayins'koho Vchytel'stva Halychynu», «Ukrayins'ke (Rus'ke) Pedahohichne Tovarystvo», «Derzhavna cholovicha Gimnaziya v Peremyshli», «Ukrayins'kyi instytut dla divchat v Peremyshli», Stanislaviv Ukrainian Gymnasium.*

На материалах переписки известного украинского государственного и общественного деятеля Александра Барвинского, хранящейся в семейном архивном фонде Барвинских в отделе рукописей ЛННБ Украины им. В. Стефаника, прослеживается история основания и функционирования украинской школы, положения учителей, их объединений и товариществ, а также периодических изданий, которые издавали эти объединения. Письма О. Партицкого, Р. Заклинского, И. Юцишина и многих народных учителей касаются истории основания учительских товариществ — «Українське (Руське) Педагогічне Товариство» и «Взаїмна Поміч українського вчительства Галичини». В письмах Г. Цеглинского, А. Алиськевича, перемышльского епископа К. Чеховича отображена история основания и функционирования украинских гимназий и учительских семинарий.

Ключевые слова: *эпистолярный Александра Барвинского, семейный архивный фонд Барвинских, товарищество «Взаїмна Поміч українського вчительства», «Українське (Руське) Педагогічне Товариство», «Державна Українська чоловіча гімназія в Перемишлі», «Український Інститут для дівчат у Перемишлі», Станиславская украинская гимназия.*

Серед багатьох аспектів українського культурного розвитку Галичини кінця ХІХ — початку ХХ ст. чи не найменше привертає увагу дослідників стан української освіти і роль учителів у культурному розвитку нашої нації. Вагомим джерелом вивчення цього питання є матеріали родинного архівного фонду Барвінських, який зберігається у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника, зокрема листування Олександра Барвінського, який, будучи послом до Галицького сейму і Віденського парламенту, членом Галицької шкільної ради, членом «Просвіти», НТШ, «Українського (Руського) Педагогічного Товариства» (УПТ), безвідмовно і переважно успішно вирішував кожне незначне і глобальне, конкретне і загальне питання зі сфери становлення української школи, поліпшення становища учителів, захисту їх прав. На основі епістолярію О. Барвінського можна дослідити історію розвитку української освіти Галичини кінця ХІХ — початку ХХ ст., простежити процес заснування

та функціонування українських шкіл, діяльність народних учителів, їх об'єднань і товариств, охарактеризувати часописи, які видавали ці об'єднання.

Епістолярну спадщину Олександра Барвінського, яка є предметом нашої уваги, розглянемо в такому порядку:

1. Листи, що стосуються заснування і функціонування «Українського (Руського) Педагогічного Товариства» та його часописів.

2. Листи, що стосуються заснування професійного учительського товариства «Взаїмна Поміч українського вчителства Галичини» (ВПУВ), обстоювання прав українських народних учителів.

3. Листи, що стосуються державних та приватних українських освітніх закладів, їх відкриття та матеріального забезпечення.

Отже, почнімо з «Руського Педагогічного Товариства», яке заснували 1881 р. у Львові відомі представники української інтелігенції, зокрема, Омелян Партицький, Роман Заклинський, Олександр і Володимир Барвінські. Товариство поставило собі за мету піклуватися про українські шкільні заклади, а також про вчителів, які мали тоді найнижчу службову платню. Головним завданням, яке ставили перед собою співзасновники товариства, — видання професійного часопису, оскільки для вирішення всіх освітніх і вчительських проблем потрібно було актуалізувати їх у пресі, а для оптимального досягнення цієї мети — організувати свій часопис.

В Омеляна Партицького цей задум виник ще задовго до офіційної реєстрації товариства. Про це свідчить його лист до Олександра Барвінського, датований 1875 р. [13, арк. 42]. Того ж року О. Партицький почав видавати педагогічний часопис «Газета школьна», який виходив у Львові до 1879 р.

У 1889 р. товариство почало видавати часопис «Учитель», редактором якого від 1911 р. і до кінця функціонування часопису (до 1914 р.) був Іван Юцишин. Редакторська робота І. Юцишина була утруднена тим, що він проживав далеко від Львова, у с. Гнилички повіту Нове Село коло Підволочиська. Впродовж трьох (1911–1913) років І. Юцишин безуспішно намагався добитися у Шкільній крайовій Раді праці вчителя поблизу Львова. Всі листи І. Юцишин підписував: «...нар[одний] учитель і редактор «Учителя» [27]. Як відомо з листів І. Юцишина до Богдана Заклинського, у серпні 1929 р. він проживав у с. Лисичинці того ж повіту

біля Підволочиська [26, арк. 2]. Отже, навіть за сприяння Олександра Барвінського він так і не дістав посади у школі біля Львова.

В епістолярії є також листування, яке стосується дитячого часопису «Дзвінок». У 1892 р. Володимир Шухевич, який тоді редагував часопис «Учитель», віддав цей часопис під опіку «Руського (згодом Українського) Педагогічного Товариства», за що його гостро критикував один із засновників УПТ Роман Заклинський у листі до О. Барвінського від 28 грудня 1899 р. Він закидав В. Шухевичу, що часопис недбало відредагований, нецікавий дітям, через що погано розповсюджується, і товариство зазнало збитків 700-900 злотих [7, арк. 6-8 зв.]. Очевидно, не тільки дитячий, а й учительський часописи були збитковими, тому виділ товариства звернувся до Шкільної крайової ради з вимогою, щоби з її фондів були пронумеровані газети «Учитель» і «Дзвінок» для всіх шкіл з українською мовою навчання. У листі до О. Барвінського від 25.07.1905 р. провідники УПТ аргументували свою вимогу тим, що польські педагогічні часописи висилаються для шкіл за урядові гроші, тоді як українські вчителі змушені на придбання часописів витратити кошти зі своїх невеличких доходів. Батьки дітей тим більше не мали грошей для купівлі часописів. Олександра Барвінського попросили посприяти, щоб вирішити цю справу позитивно [20, арк. 2-3].

Дбаючи про розвиток народної освіти, УПТ співпрацювало з народними вчителями. Очевидно, з цією метою за дорученням О. Барвінського було складено «Приписи для учителів», про що довідуємося з листа письменника й учителя з Перемишлян, одного з діячів пізніше створеного товариства ВПУВ і автора цього документа Павла Кирчіва [12, арк. 2].

Для захисту прав учителів у 1905р. почалося створення професійного товариства «Взаїмна Поміч українського вчительства Галичини». Цей процес відбувався одночасно з передвиборною агітацією 1906 р. до Віденського парламенту, в якому вчителі теж брали активну участь. Збиралися повітові віча вчителів, на яких організовувались окружні відділи ВПУВ, складалися петиції до влади з вимогою підвищити вчительську платню, також висувалися політичні вимоги реформи виборчого права. Така активність учителів спровокувала реакцію австрійської влади, внаслідок якої Галицька шкільна краєва рада почала застосовувати «дисциплінарки»

до вчителів, активних членів ВПУВ. Їх переводили на працю у найвіддаленіші повіти і села Галичини, розділяли учительські сім'ї.

Серед кореспонденції О. Барвінського є **звернення проводу ВПУВ**, датовані 1907–1910 рр., у справі заступництва за покривджених учителів [17]. В одному з них зазначено: «...наше товариство не тішиться ласкою Ради шк[ільної] краюї...», і тому провід ВПУВ вирішував справи захисту вчителів через посередництво О. Барвінського [17, арк. 4]. Тут також зберігаються особисті листи народних учителів, адресовані О. Барвінському, як члену Галицької Шкільної ради і послу до Віденського парламенту. Це листи зі скаргами на «дисциплінарки» від учителів Івана Бурбеля [2], Івана Буцманюка [4], Андрія Яворського [28], Августина Домбровського [6] та ін. Лист А. Домбровського від 11.06.1907 р. цікавий тим, що в ньому адресант посилається на відозву українських послів О. Барвінського та К. Студинського, надруковану в часописі «Діло», в якій вони пропонували вчителям повідомляти про всі конфлікти і кривди, які заподіяла їм влада. Це звернення і спричинило велику кількість листів до О. Барвінського. В листі повідомлялося, що вчителі Косівського повіту 1906 р. брали активну участь у підготовці виборів до парламенту, внаслідок чого двох тимчасових учителів звільнили, а проти двох постійних завели «слідство дисциплінарне». Очевидно, О. Барвінському того разу не вдалося захистити А. Домбровського, бо в лютому 1908 р. його перевели в с. Ворону Глумацького повіту, тоді як його дружина, поетеса М. Підгірянкa, з двома маленькими дітьми на руках залишилася працювати у с. Рибне. Аж у лютому 1910 р. завдяки клопотанню українського представництва до Галицького сейму президент Крайової шкільної ради дозволив М. Підгірянці переїхати на працю до чоловіка.

Голова окружного відділу ВПУВ П. Кирчів адресував свій лист дружині О. Барвінського Євгенії з проханням захистити його від «дисциплінарки», а також скаржився, що його впродовж 16 місяців уже вдруге перекидають на інше місце праці [11, арк. 1 зв.]. З проханням захистити від звільнення з посади вчителя звернувся до О. Барвінського як члена Шкільної крайової ради голова окружного відділу ВПУВ у Раві-Руській Іван Капустій [10, арк. 1]. Очевидно, адресат допоміг у його справі, але через два роки вчитель поскаржився, що його знову переслідують [9, арк. 1].

Листи активного діяча ВПУВ Дениса Стельмаха стосувалися діяльності вчительських організацій під час Першої світової війни. Адресант повідомляв О. Барвінського, що з ініціативи народних учителів у Відні створено еміграційну «Українську Культурну Раду», при якій працювала секція для народного шкільництва, до складу якої ввійшли діячі ВПУВ та УПТ, що перебували тоді в еміграції. Виконуючи обов'язки секретаря цієї секції, Д. Стельмах запросив адресата до співпраці в ній, надіслав план роботи та інформацію про засідання секції [16, арк. 6, 6 зв.].

Епістолярій містить багато інформації про історію формування українських освітніх закладів. УПТ добивалося відкриття державних шкіл, гімназій, вчительських семінарій, а також організувало збір коштів для приватних закладів товариства. Усі ці заходи відбувалися через посередництво і з допомогою О. Барвінського.

Багато листів, які зберігаються в архіві О. Барвінського, стосуються шкіл Перемишля, оскільки з його іменем пов'язана історія відкриття та функціонування «Державної Української чоловічої гімназії» та «Українського Інституту для дівчат» (УІД) у Перемишлі.

Насамперед це листи відомого педагога і письменника Григорія Цеглинського, який у 1887 р. став управителем паралельних українських класів (т. зв. «паралельок») при державній Перемиській гімназії з польською мовою навчання, відкритих згідно з ухвалою Галицького сейму від 1887 р. З цих «паралельок» почалася історія «Державної Української чоловічої гімназії». У листах спочатку управителя «паралельок», а згодом директора гімназії Г. Цеглинського до О. Барвінського висвітлено всі проблеми початку функціонування цієї школи. Насамперед це невідповідність дітей, які вступали до 1-го класу. В гімназії мали право вчитися діти, які закінчили чотирикласну народну школу, «але такої ні в Перемишлі, ні в окрузі немає», — скаржився Г. Цеглинський. Всі ці аргументи викладені в петиції громадян Перемишля до Міністерства просвіти і віросповідання, копію якої управитель гімназії надіслав О. Барвінському [14]. Мабуть, тоді не вдалося вирішити це питання, бо в 1891 р. Г. Цеглинський знову звернувся до О. Барвінського з тим самим проханням, докладно аргументуючи необхідність такої школи. Того ж року він просив зробити «...представлене

міністри... — у справі відокремлення тутешніх паралельок в особну руску гімназію» [22, арк. 17-19]. Довгоочікувану постанову про окрему українську гімназію прийняли аж у 1895 р.

Особливої ваги набуло тоді питання про побут гімназистів, до того ж більшості учнів необхідне було дешеве, а то й зовсім безоплатне житло і харчування. Для збору коштів на ці цілі викладачі гімназії з ініціативи і під головуванням директора створили товариство «**Бурса ім. св. Миколая**». Про фінансовий стан цього товариства у 1893 р. свідчить лист від 22 липня, адресований О. Барвінському від імені виділу товариства за підписом Г. Цеглинського як голови. У листі повідомлялося, що «Виділ каси ошадности м. Перемишля» видав товариству фундацію у 10 тисяч зол. р. (20 тис. корон) з умовою виплати щорічно 20 відсотків з прибутків. Оскільки того року каса не матиме прибутків, намісництво може не затвердити цієї фундації, тому товариство звернулося до О. Барвінського з проханням посприяти у позитивному вирішенні цієї справи [3].

У 1907 р. директором гімназії став **Северин Зарицький**, який, ще будучи вчителем, у 1896 р. створив **товариство ім. св. Кирила** для збору коштів на обмундирування бідних учнів. Він звернувся до О. Барвінського з проханням посприяти у виділенні коштів сейму для цілей товариства. С. Зарицький написав, що першого ж року за кошти жертводавців одягнули в «мундурки» 68 учнів [8]. У 1898 р. до О. Барвінського звернувся професор гімназії і голова товариства Дмитро Чеховський. У своєму листі він повідомив, що у 1897 р. сейм виділив 100 золотих для товариства, але в 1898 р. воно не дістало жодної допомоги, тому товариство просить посприяти, щоб сейм відновив надання допомоги у 1899 р. [24].

Листи активного члена УПТ та ВПУВ, довголітнього голови ВПУВ Андрія Алиськевича стосувалися його перебування на посаді директора гімназії в 1910–1918 рр. Ці листи свідчать про те, як доводилося боротися зі Шкільною радою за кожную вчительську посаду, щоб на неї не призначили поляка або москвофіла; вони сповнені занепокоєння станом національного виховання молоді в гімназії, прагненням захистити її від впливів як польських шовіністів, так і москвофілів. З одного боку, А. Алиськевич просив, щоб на вакантне місце вчителя не прислали поляка, бо вже є двоє

поляків на посаді помічника вчителя, прийнятих ще за Цеглинського і Зарицького [1, арк. 6 зв.]. Ще в одному листі він писав про учительський колектив школи вправ при гімназії і просив, щоб О. Барвінський зацікавився цією школою, поки «...учительки-польки не застabilізуються в школі вправ» [1, арк. 23]. З іншого боку, не менш важливим для А. Алиськевича було протистояння москвофільським настроям, що поширювалися серед учнів гімназії. Директор описав святкування в гімназії ювілею Михайла Грушевського у 1911 р. Ця акція спричинилася до звинувачень А. Алиськевича в «...клерикалізмі, чорно-жовтому угодовстві і барвінщині». Молодь випустила з цього приводу «Листки» і пригрозила провести «оборонну акцію» [1, арк. 9 зв.]. В іншому листі А. Алиськевич описав інцидент «з розвішенням образів» на концерті, присвяченому Б. Грінченку, пізніше згадав про учня Вербенця, який читав тільки російські книжки з публічної бібліотеки «Союза» [1, арк. 7]. У зв'язку з тим директор просив О. Барвінського допомогти позбутися з учительського колективу «небезпечного москвофіла» суплента (тобто заступника вчителя) Менцинського, який і підбурював учнів на подібні акції [1, арк. 29 зв.].

У листі від 30 листопада 1910 р. А. Алиськевич інформував О. Барвінського про свою працю в гімназії. Для збору коштів на безплатне і частково оплачуване харчування учнів із бідних селянських родин він організував товариство «Дешева кухня», де у 1910 р. харчувалося 58 дітей. Товариство відкрило також бурсу для проживання бідних дітей, яка називалася спочатку «Дешева кухня», а пізніше «Бурса ім. І. Могильницького». А. Алиськевич організував також «учальню», в якій навчалося від 60 до 100 хлопців з бідних родин. Опікувався він і багатшими дітьми, які проживали на квартирах, перевіряв, чи забезпечено їм належні умови для проживання і навчання [1, арк. 6 зв.].

Як містоголова Крайового УПТ (майже всі листи А. Алиськевича починалися словами «В імені Виділу нашого Кружка У[країнського] Т[овариства] П[едагогічного]...»), він переймався долею народних учителів. У листі до О. Барвінського поскаржився на інспектора Хмуровича, який зневажливо і грубо поводився з учителями-українцями: «Із-за сего в окрузі мало наших учительок, а учителів майже нема» [1, арк. 19 зв.].

Директор А. Алиськевич звертав увагу також на дискримінацію вчителів українських гімназій порівняно з польськими: в українській гімназії є два філологи на 21 клас, тоді як у польській — аж шість на 16 класів [1, арк. 30].

Багато листів А. Алиськевича стосувалися відкриття жіночої учительської семінарії у Перемишлі, яка заснована Українським Педагогічним Товариством. Упродовж 1916–1918 рр. А. Алиськевич намагався через О. Барвінського отримати дозвіл на відкриття семінарії, а пізніше клопотався про викладацькі кадри, щоб захистити семінарію від засилля польських викладачів: «На місце урльопованої україністки Ціпановської настановили поляка, що нашої мови і літератури, особливо новійшої, не знає як слід». Писав також про необхідність захистити Олену Кульчицьку, якій завдають «...великі прикрости тільки із-за сего, що опікує ся нашою молодежю і живе правдою, не лавіруючи так як інші наші люди...» [1, арк. 16 зв., 17, 20].

Дозволу Шкільної краєвої ради на відкриття у Перемишлі жіночої виділової школи, навчання в якій мало початися у вересні 1918 р., А. Алиськевич добився знову ж таки за сприяння О. Барвінського [1, арк. 20].

Епістолярій містить багато інформації про «**Український Інститут для дівчат у Перемишлі**»*. Тоді як чоловіча гімназія мала державний статус, УІД був приватною інституцією, якою опікувалося громадське товариство «Бурса для дівчат русько-католицького обряду в Перемишлі», яке у 1881 р. створив канцлер греко-католицької консисторії о. Лев Кордасевич. Товариство збирало пожертви на будівництво пансіонату для навчання українських дівчат у школах Перемишля, які не проживали у цьому місті.

Ймовірно, з ініціативи управителя Григорія Цеглинського та учительського колективу української паралельної гімназії наступного року після відкриття «паралельок» було вирішено заснувати на базі пансіонату школу. Того ж року товариство було перейменоване на «Руський інститут для дівчат у Перемишлі». А коли 15 вересня 1895 р. почалося навчання в Інституті, то нагляд за

* Так Інститут було названо в 1921 р. До того він називався «Руський Інститут для дівчат у Перемишлі».

навчальним процесом було доручено теж Г. Цеглинському [18, арк. 3 зв.]. Від самого початку і надалі в дівочому навчальному закладі викладали переважно вчителі й професори Державної Української чоловічої гімназії.

Інститут був побудований на кошти жертводавців згаданого вище однойменного товариства. Оскільки для безкоштовного навчання та проживання дівчат із бідних сімей Інститутові постійно бракувало грошей, товариство від самого початку функціонування навчального закладу зверталося до Галицького крайового сейму з проханням про виділення грошової допомоги. Звернення пересилали Олександрові Барвінському і просили посприяти, щоб сейм задовольнив вимоги, викладені у них. Копія одного із таких звернень від 5 січня 1896 р. зберігається у фонді Барвінських. До документа додано «Справоздане^{*} з діяльності виділу Інституту для руских дівчат у Перемишлі», з якого можна почерпнути багато відомостей про фінансовий і організаційний стан Інституту й товариства, яке опікувалося ним. У документі зазначалося, що новий склад виділу товариства було обрано на загальних зборах 1 липня 1895 р., зокрема, «председателем виділу став отець-крилошанин Константин Чехович, містопредседателем — директор руских гімназій Григорій Цеглинський, касієром — професор Олексій Ярема». Далі йшлося про спорудження будинку «на два поверхи» на «улиці Капітульній і Татарській», розпочатого в серпні 1895 р. Вартість будівництва, що становила 53 000 зол., виділ покрив із фондів, зібраних, починаючи з 1881 р. Інститут відкрито 15 вересня 1895 р., а 3 жовтня єпископ Юліан посвятив будівлю.

У документі є також інформація про те, що інститутки платили за навчання по 10 зол. місячно і ця плата не покривала видатків на утримання Інституту й оплати праці вчителів, серед яких п'ять учителів з чоловічої гімназії, один катехит і три постійні вчительки, причому платня учительок за 10 місяців становила 50 зол., а гімназійних учителів — 450 зол. Фонд товариства «Руський інститут для дівчат у Перемишлі» вичерпався після закінчення будівництва і облаштування інституту, тому необхідна була державна допомога [18, арк. 5-6].

* Тут і далі назви документів подаємо за оригіналом.

Багато інформації про фінансування УІД міститься також у листах перемиського єпископа Константина Чеховича до Олександра Барвінського.

Ще будучи крилошанином, К. Чехович, як уже згадувалося, очолював виділ товариства «Руський інститут для дівчат у Перемишлі» і займався будівництвом УІД. Ставши у 1896 р. єпископом, він узяв навчальний заклад під свою безпосередню опіку.

Збірка листів К. Чеховича у фондї, мабуть, найбільша за обсягом і нараховує 137 листів, в яких багато місця приділено проблемам будівництва і функціонування дівочого інституту, а також проханням про виділення державної допомоги. З листа від 28 грудня 1896 р. довідуємося, що у відповідь на вже згадану петицію товариства Інститут дістав державну допомогу — 200 зол., яка, на думку єпископа, була недостатньою, і тому він надіслав через Барвінського нову петицію [24, од. зб. 2736, арк. 26]. З листів від 6 липня 1902 р. і 30 вересня 1903 р. випливає, що, очевидно, завдяки зусиллям Олександра Барвінського Інститут почав отримувати на свої потреби щорічну «звичайну» допомогу — 400 корон і кожні два роки «надзвичайну» — 2 000 корон. Окрім того, в першому з цих листів єпископ просив Барвінського посприяти в прийнятті рішення спрямувати частину доходів з державної лотереї на цілі УІД. А в другому листі К. Чехович повідомляв О. Барвінського, що на 1903 і наступний роки подав до сейму чотири петиції: окрім петиції щодо Інституту, в переліку також постійні петиції стосовно «Бурси ім. св. Миколая» і товариства св. Кирила, а також петиція сестер Василіанок для інтернату семінаристок-русинок [23, од. зб. 2736, арк. 79, 81, 93].

В одному з перших листів від 26 квітня 1895 р. К. Чехович просив посприяти Євгенії Ціпановській, яка кандидувала на посаду вчителя у школі разом з учителькою-полькою, що набагато гірше знала українську мову. Євгенія Ціпановська та її сестра Ольга, культурна діячка і педагог, були відомі в Шкільній красній раді як добрі вчительки [23, од. зб. 2736, арк. 5]. Пізніше, у грудні 1901 р., єпископ звернувся до О. Барвінського і з приводу Ольги Ціпановської, яка кандидувала на посаду викладача учительської семінарії у Перемишлі. Йому йшлося про те, «...щоби

до тої утраквістичної* семінарії прийшла руска сила, котрих нема, и то знаменита сила» [23, од. зб. 2736, арк. 73].

В одному з листів 1901р. єпископ просив перевести вчителя перемишльської гімназії Василя Щурата до Самбора з огляду на сімейні обставини [23, од. зб. 2736, арк. 70, 70 зв.].

У 1903 році, як впливає з листування, виділення державної допомоги ускладнилося. Ще на початку року виділ товариства Інституту адресував Міністерству просвіти і віросповідання петицію про допомогу, а 30 вересня того ж року К. Чехович змушений знову просити О. Барвінського про сприяння у цій справі. У листі адресант докладно аргументував потребу в допомозі, а саме: не повністю оплачено «утвар» у будинку; необхідні кошти на створення ліцею на базі Інституту**, а також на видання першого підручника українською мовою «до науки язика французького» [23, од. зб. 2736, арк. 93, 93 зв.].

Все подальше листування засвідчує особливу увагу єпископа до цієї справи, та вона все-таки не була вирішена позитивно, про що йдеться у листі від 19 грудня 1903 р.: «Тії члени виділу Інституту дівочого, котрим я сказав, ...що Інститут запомогу може дістати доперва в р. 1907, суть тим немило вражені» [23, од. зб. 2736, арк. 99]. З листа від 1 травня 1904 р. можна зрозуміти, що на перешкоді державного субсидування Інституту стала з політичних мотивів Галицька шкільна рада (зокрема, йшлося про «...закиди о шовінізмі, ... и погорді» щодо дирекції ліцею) [23, од. зб. 2736, арк. 104].

Однак виділ товариства вирішив не чекати допомоги аж до 1907 р. і 29 квітня 1905 р. знову звернувся з проханням до О. Барвінського підтримати його петицію до Міністерства просвіти і віросповідання про призначення постійної субвенції ліцеєві, мотивуючи

* Утраквістична — двомовна.

** «Руський Інститут для дівчат у Перемишлі» навчав спочатку за програмою 6-класної виділової школи (2 роки — народної школи і 4 роки — виділової), з 1903 р. — за програмою реального ліцею, навчання в якому закінчувалося матурою, яка давала право навчатися в університеті. В 1916 р. ліцей був реорганізований в реальну гімназію, в якій навчання тривало 8 років після 4 років народної школи. В 1921р. дівчата почали навчатися за програмою гуманітарної гімназії [3].

тим, що такі субвенції, і то дуже навіть значні, призначено багатьом ліцеям «...в західних Краях Коронних, приміром ліцесви в Лінцу 12 000 К[орон] річно». Окрім того, незважаючи на борги, ліцей змушений видавати підручники, «...бо гімназияльні підручники не відповідають плянови ліцеальному». Вже видано підручники з французької мови для I–II класів, готуються до друку підручники з французької мови для III–IV класів (автором яких є Василь Щурат) і з німецької мови [19].

К. Чехович вирішував через О. Барвінського також проблеми з Інтернатом семінаристок сестер Василянок. Упродовж трьох років (1909–1911) єпископ змушений був звертатися до О. Барвінського з проханням, щоб сейм вчасно виділяв кошти для утримання інтернату — 1 000 корон і сплати боргу за будинок — 2 000 корон. На сплату боргу за будинок за 1908 р. монастир дістав допомогу 2 000 корон аж у кінці 1909 р. після багаторазових постійних звернень до О. Барвінського [23, од. зб. 2737, арк. 58].

В епістолярії Олександра Барвінського є також листи директора Перемиського Інституту для дівчат **Марії Примівни**. Тоді як навчанням в інституті спочатку керував Григорій Цеглинський, а після створення ліцею на базі Інституту — Северин Зарицький, директоркою самого Інституту від початку заснування й аж до Першої світової війни була Марія Примівна, яка обійняла цю посаду за конкурсом. 17 вересня 1909 р. вона звернулася з проханням, а 22 вересня подякувала адресатові за позитивне вирішення питання про дозвіл панні Смішкевичівні на складання матури в учительській семінарії та одержання посади вчительки [15]. Очевидно, йдеться про ученицю Ольгу Смішкевич, про яку є інформація в ювілейній книзі Інституту. У цій книзі підтверджено, що вона склала матуру в ліцеї у 1909 р., як і подано в листі, але не зазначено, що вона працювала учителькою [21, с. 134]. Ймовірно, посаду вчительки вона дістала в іншому місці.

З О. Барвінським листувались майже всі викладачі й директори гімназії: Володимир Зубрицький, Богдан Загайкевич, Олексій Ярема, Богдан-Юліан Шпитковський, Олена Кульчицька та ін. Практично всі листи стосуються проблем навчальних закладів Перемишля.

У листах згаданого співзасновника УПТ **Романа Заклинського** йшлося про історію заснування Станіславської української гімназії, точніше, про період, який передував заснуванню гімназії. Від квітня 1900 р. велася боротьба за українську гімназію, складалися петиції до сейму від єпископа, від учителів, збиралися віча для підписів петицій від громадян, посилалися прохання до митрополита для підтримки відкриття українських «паралельок» при польській гімназії. У цьому процесі Р. Заклинський брав безпосередню участь, складав тексти всіх петицій. Позитивному вирішенню справи противилися викладачі польської гімназії. В кінці 1901 р. вирішили скерувати делегацію до цісаря, для якої за порадою О. Барвінського Р. Заклинський склав петицію німецькою мовою. Однак минуло два роки, а сейм не ухвалив рішення про відкриття гімназії, тому вкінці 1903 р. знову йшлося про делегацію до цісаря [7, арк. 12-55].

Варте уваги також прохання, надіслане О. Барвінському **від сестер Василянок у Станіславові** 26 серпня 1907 р., в якому йдеться про дозвіл відкрити учительську приватну семінарію при Інституті. Петицію підписала настоятелька Інституту С.С. Василянок Магдалина Гуменюк, яка повідомила О. Барвінського, що минулого тижня вона надіслала подання до Шкільної крайової ради і просила посприяти в його вирішенні [5].

Отже, епістолярій видатного українського вченого, політичного діяча і педагога Олександра Барвінського є цінним джерелом вивчення історії української освіти, політики і культури. Сподіваємося, що інформація цієї статті, виявлена в результаті системного дослідження епістолярію, буде корисною для дослідників історії української школи, учительських товариств і українства загалом.

1. *Алиськевич Андрій*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 512. — 32 арк.
2. *Бурбель Іван*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 718. — 4 арк.
3. Бурса ім. св. Миколая в Перемишлі. Лист до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2977. — 2 арк.

4. *Буцманюк Іван*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 722. — 4 арк.
5. *Гуменюк Магдалина*. Лист до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3049(3). — Арк. 7.
6. *Домбровський Августин*. Лист до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 1133. — 2 арк.
7. *Заклинський Роман*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 1201. — 66 арк.
8. *Зарицький Северин*. Лист до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 1226. — 2 арк.
9. *Капустій Іван*. Лист до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 1311. — 2 арк.
10. *Капустій Іван*. Лист до Шкільної крайової Ради [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3550. — 3 арк.
11. *Кирчів Павло*. Лист до Євгенії Барвінської [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3557. — 2 арк.
12. *Кирчів Павло*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 1347. — 8 арк.
13. *Партицький Омелян*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2063. — 52 арк.
14. Петиція громадян Перемишля до Міністерства просвіти і віросповідання [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3169. — 2 арк.
15. *Примівна Марія*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3049(2). — Арк. 3-5.
16. *Стельмах Денис*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2436. — 9 арк.

17. Товариство у Львові «Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок». Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2983. — 6 арк.
18. Товариство «Руский Інститут для дівчат у Перемишли». Звернення до Галицького крайового сейму [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3984. — 6 арк.
19. Товариство «Руский Інститут для дівчат у Перемишли». Лист до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3049(1). — Арк.1-2.
20. Українське педагогічне товариство у Львові. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 3290. — 8 арк.
21. Український інститут для дівчат у Перемишлі. 1895–1995 : Ювілейна книга пам'яті до сторіччя заснування. — Дрогобич : Відродження, 1995. — 168с.
22. *Цеглинський Григорій*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2686. — 27 арк.
23. *Чехович Константин*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2736-2738. — 137 арк.
24. *Чеховський Дмитро*. Лист до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2740. — 2 арк.
25. *Шостаковська І.* Український (Руський) інститут для дівчат у Перемишлі / *Ірина Шостаковська* // Український інститут для дівчат у Перемишлі. 1895–1995: Ювілейна книга пам'яті до сторіччя заснування. — Дрогобич : Відродження, 1995. — С. 5-20.
26. *Юцишин Іван*. Листи до Богдана Заклинського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 48, од. зб. 52в. — 3 арк.
27. *Юцишин Іван*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2853. — 52 арк.
28. *Яворський Андрій*. Листи до Олександра Барвінського [Рукопис] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 11, од. зб. 2862. — 4 арк.